

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Юлія Шевченко

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотация:

У статті розглядається проблема пошуку шляхів і засобів гармонізації естетичної культури особистості майбутніх учителів. Теоретичне осмислюється виконання соціально-виховних завдань розвитку особистості в умовах гармонізації середовища й модернізації сучасної української системи освіти. Наголошується, що естетизація досягається за умов засвоєння майбутніми учителями початкових класів естетичних цінностей як пріоритетних у системі цінностей освіти, виховання та розвитку, а глибоке переживання естетичного відчуття нерозривно пов'язується зі здатністю естетично мислити. Естетична культура формується всіма естетично значущими предметами і явищами, зокрема й мистецтвом, як її наймогутнішим засобом. Гармонізація тісно пов'язана з моральним вихованням, оскільки краса є своєрідним регулятором людських взаємин. Із рівнем естетичного розвитку особистості й суспільства, зі здатністю людини реагувати на красу і творити за законами краси закономірно пов'язують прогрес людства в усіх сферах життєдіяльності й самі результативні прояви творчої енергії та ініціативи людей, які наочно демонструють різноманітні досягнення світової культури.

Ключевые слова:

гармонізація; естетична культура; естетична свідомість; гармонізація естетичної культури; естетична культура майбутнього вчителя початкових класів.

Анотация:

Шевченко Юлія. Гармонизация эстетической культуры будущих учителей начальных классов.

В статье рассматривается проблема поиска путей и способов гармонизации эстетической культуры личности будущих учителей начальных классов. Теоретически осмысливается решение социально-воспитательных задач развития личности в условиях гармонизации общества и модернизации современной украинской системы образования. Отмечается, что эстетизация достигается при условии понимания будущими учителями начальных классов эстетических ценностей как приоритета в системе целостности образования, воспитания и развития, а глубокое переживание эстетического чувства неразрывно связано с умением эстетически мыслить. Эстетическая культура формируется всеми эстетически значимыми предметами и явлениями, в том числе и искусством, как самым мощным ее средством. Гармонизация тесно связана с нравственным воспитанием, поскольку красота выступает своеобразным регулятором человеческих взаимоотношений. С уровнем эстетического развития личности и общества, со способностью человека откликаться на красоту и творить по законам красоты закономірно связывают прогресс человечества во всех сферах жизнедеятельности и сами результативные проявления творческой энергии и инициативы людей, которые наглядно демонстрируют разнообразные достижения мировой культуры.

Ключові слова:

гармонизация; эстетическая культура; эстетическое сознание; гармонизация эстетической культуры; эстетическая культура будущего учителя начальных классов.

Resume:

Shevchenko Yulia. Harmonization of aesthetic culture of future primary teachers.

This article deals with problems of searching methods for harmonization of aesthetic culture of future primary teachers. Theoretical understanding and solution of social and upbringing tasks of individual development are provided in the context of harmonization and modernization of up-to-date Ukrainian system of education. The aesthetic level can be reached in case of acceptance of aesthetic values by future primary teachers as the priority-oriented in school system. Aesthetic culture is formed with the help of all valuable points and especially by art as the strongest one. Harmonization is narrowly connected with moral upbringing as beauty comes forward by peculiar regulator of human relations. They naturally associate the progress of humanity in various spheres of life activity with the aesthetic level of both personality and society, the ability to respond to the beauty and to create according to the laws of beauty. The effective manifestations of creative energy and peoples' initiative are visually presented in various achievements of the world culture.

Key words:

harmonization, aesthetic culture, aesthetic perception, harmonization of aesthetic culture, aesthetic culture of future primary teacher.

Постановка проблеми. На сьогодні проблема естетизації життя суспільства та більш активного використання впливу прекрасного в усіх сферах життєдіяльності людини є актуальною. Це спонукає освітян до пошуків її розв'язання через упровадження нових форм, методів і прийомів організації навчально-виховного процесу на засадах єдності краси та доцільності. На це спрямована і державна освітня політика, що знайшла своє відображення в Законах України «Про освіту» (1996), «Про вищу освіту» (2014), Національній доктрині розвитку освіти України (2002), Державній національній програмі «Освіта», Державній програмі «Вчитель» (2004), Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах

України (2002), Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти, Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. У цих та інших державних документах у галузі освіти виняткового значення набуває підвищення професійного рівня, педагогічної майстерності та загальної культури вчителя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На важливості естетико-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкових класів неодноразово наголошували науковці. У контексті нашого дослідження особливого значення набувають філософсько-методологічні засади формування готовності студентів до естетичної діяльності (Б. Брилін, Г. Локарева,

С. Мельничук, Н. Миропольська, В. Орлов, О. Отич, О. Рудницька, Г. Тарасенко, Г. Шевченко, А. Щербо, О. Щолокова та ін.).

У ХХ столітті зарубіжними та вітчизняними філософами (В. Білоусов, А. Демичев, Дж. Дьюї, Е. Кассирер, Ю. Кіліс, А. Ламуш, О. Лобазова, І. Молкін, В. Мещеряков, Л. Подвойська, В. Сагатовський, Е. Сороко, А. Шептулін) вивчена сутність, специфіка, функції, зміст гармонії. Вона забезпечує пропорційність, співмірність, упорядкованість, відповідність, додатковість, комплексність, поєднання, компліментарність, повноту охоплення, оптимальність, досконалість цілісних систем тощо.

Незважаючи на появу в останнє десятиліття цілого ряду вітчизняних досліджень, присвячених окремим аспектам проблеми гармонізації відносин учасників навчально-виховного процесу, зокрема міжнаціональному (А. Большова), історичному (О. Кудрицька), психологічному (В. Третьякова), моральному (Н. Соловйова), питання естетичної гармонізації і дотепер залишається практично не розв'язаним. До того ж, у наукових роботах поняття гармонії і гармонізації використовують апріорно, тоді як цілком очевидно, що стосовно естетизації ці поняття потребують спеціального тлумачення і предметного уточнення.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження в контексті порушеної проблеми є пошук шляхів і засобів гармонізації естетичної культури особистості майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз багатьох лексикографічних джерел засвідчив, що, по-перше, у багатьох із них поняття «гармонія» і «гармонізація» визначаються або гранично узагальнено, або вузько (у системі музичної термінології); по-друге, синонімами гармонії виступають переважно лексеми із загальною семантикою «об'єднання» та «поліпшення»; по-третє, ключовими визначеннями гармонії є Користь, Благо та Добро, Прекрасне; по-четверте, концепт «Гармонізація» в узагальненому вигляді, як один із складників сучасної української концептосфери, є переважно нерелевантним, вербалізується фрагментарно й опосередковано.

Гармонія може стати тією основою сталого соціального та духовного розвитку України, яка в Національній доктрині освіти України висувається як одна зі стратегічних цілей освіти. Але проблема гармонізації естетичної культури майбутніх учителів залишається поза сферою фундаментальних наукових інтересів. У вишівській практиці бракує спрямованості на гармонізоване ціннісне самовизначення студентів, що призводить до відчуження молоді від цінностей культури, суспільства, природи.

Такий стан зумовлює виведення завдання гармонізації в естетичному напрямі ціннісного самовизначення суб'єктів освіти в ряд першорядних, базових педагогічних проблем.

У контексті зазначених процесів постає необхідність теоретичного осмислення й виконання соціально-виховних завдань розвитку особистості в умовах гармонізації середовища й модернізації сучасної української системи освіти.

Гармонізації культурного світу особистості майбутнього вчителя сприяють: потяг до емоційно-почуттєвого сприйняття предметної дійсності, розвиток творчої декоративно-художньої індивідуальності, потяг до прекрасного, уміння бачити у буденному високе – усе це становить одну з етнічних ознак українського народу. Народна педагогіка акцентувала увагу на формуванні естетичного ставлення людини до всіх сфер і проявів її земного життя, природи, праці, громадської діяльності, мистецтва та власної поведінки. Головні орієнтири гармонізації вбачалися в тому, щоб навчити кожную особистість жити за неписаними законами краси й благородства: сформувати у молодого покоління навички творити прекрасне; розуміти себе, адекватно оцінювати свої особистісні та професійно значущі риси та якості, дії та вчинки; усвідомлювати самого себе в контексті взаємин із собою, з іншими людьми, суспільством; відповідність, зближення Я-реального та Я-ідеального, намагання бути таким, яким би хотів себе бачити; прийняття себе реального, справжнього; віра у свої можливості, значущість, привабливість, неповторність, унікальність тощо.

Гармонізація (гр. *harmonia* – узгодженість, злагодженість, домірність будь-чого) – процес встановлення гармонії між складовими елементами будь-якої системи, процесу, явища. Гармонізація, з погляду культурології, спрямована насамперед на встановлення пріоритету між матеріальним і духовним складниками культури кожного соціального суб'єкта. В умовах формування інформаційної епохи постає проблема гармонізації взаємин культури людства та природи з метою їх виживання [2, с. 85]. У педагогіці гармонізація традиційно розглядається як процес гармонійного розвитку особистості, як правило, у дитячому та юнацькому віці через систему патріотичного, інтелектуального, естетичного, економічного, трудового, екологічного тощо виховання та освіти відповідно до визначених у країні ідеалів. У педагогіці гармонія спочатку розумілася як співмірність фізичних і духовних сил людини, а в подальшому доповнилася значенням гармонійно розвиненої особистості. Сьогодні гармонія розглядається як ідеал освіти,

підхід до модернізації і розвитку освіти, як нескінченний процес розвитку.

Сучасний стан українського суспільства характеризується своєрідною кризою, що виникла внаслідок дисгармонії системи цінностей, що заважає людині жити у злагоді з собою, з іншими людьми, культурою, природою. У цій ситуації нестійкості, «різно векторності» цінностей і ціннісних орієнтацій загострилися протиріччя між:

– необхідністю гармонізації відносин дитини з собою (самоприйняття, комфортність, автономність, адекватність, креативність, стійкість), із суспільством (гуманність і колективізм), із культурою (освоєння, збереження і розвиток досягнень культури), із природою (становлення валеологічної, екологічної культури) і практикою ціннісного самовизначення, що призводить до дисгармонії (немає пропорційності, узгодженості, взаємодоповненості) у ціннісних основах життя дитини.

– усвідомленням ученими і педагогами необхідності гармонізації естетичної культури студента і браком теоретично опрацьованих і експериментально випробуваних концепцій, що сприяють її становленню.

Гармонійний розвиток характеризується гуманістичним змістом сфер цілісної структури особистості, їх повнотою та охопленістю, узгодженістю з моральною діяльністю, взаємодією з соціальним середовищем. Становлення гармонії відбувається у процесі гармонізації – діяльності, спрямованої на досягнення узгодженості, відповідності, упорядкованості частин цілого, єдності різноманіття, відповідності мети, змісту і форми. Педагогічний процес, соціальне середовище, отримуючи «щеплення» гармонії, стає чинником становлення гуманної взаємодії людини і світу на основі цінностей. Отже, гармонійний педагогічний процес, соціальне середовище – це соціально зумовлена й морально одухотворена взаємодія на основі співробітництва між собою та навколишнім середовищем, духовними і матеріальними цінностями його суб'єктів, спрямована на узгодження відносин дитини з собою, суспільством, культурою і природою.

Під гармонізацією розуміємо культурний розвиток середовища – злагоджене набуття різних форм і рівнів культури й узгодження її з індивідуальністю протягом життя та створення в соціумі для цього сприятливих умов – кординація, регулювання й зміцнення позитивних виховних впливів соціального середовища та нейтралізація негативних через залучення самої особистості, інших соціальних суб'єктів до цього процесу для взаємокорисного культурного розвитку і суб'єкта, і середовища.

Естетична культура як одна з духовних цінностей особистості є особливо актуальною в наш час – час пошуку принципово нових ціннісних орієнтирів. Життя сучасної людини наповнене раціональною діяльністю, механізацією праці, комп'ютеризацією виробництва й побуту. Проте ці ж умови, що забезпечують фізичне існування людини, позбавляють її відчуття своєї неповторності та унікальності. Духовність сучасної людини орієнтує її потреби на сферу розваг, тобто відбувається «об'єктивне задоволення духовних запитів без особистої участі у творчості або у співтворчості. Людина начебто живе духовно, але насправді її життя є лише імітацією духовності, що реалізується у царині псевдокультури, так званого «кічу» [3, с. 33].

Естетична культура майбутнього педагога є опорним механізмом в естетичному розвитку особистості, що прокладає «місток у майбутнє» на тривалу перспективу, і водночас є базою для таких утворень, як майстерність, індивідуальна творчість, мистецтво тощо. Естетична культура майбутнього вчителя початкових класів зумовлена досвідом освоєння культурного простору, рівнем навченості, орієнтована на використання культурних еталонів як критеріїв оцінки при розв'язанні проблем пізнавального, світоглядного, життєвого, професійного характеру. Високий рівень естетичної культури формує здатність мислити не за одним чи декількома обмеженими зразками, а за різноманітними зразками, здатність розмовляти мовою предмета, виражати своєрідність його сутності. Подібне вміння називають почуттям форми. Воно дає змогу надати предмету творчості структурну гармонійність, досягти функціональної та конструктивної досконалості матеріального об'єкта, допомагає знайти співвіднесеність способу перетворення предмета з його власною мірою. Естетична культура сприяє розвитку в особистості образного мислення, мислення за аналогією та асоціацією, цілісності сприйняття конкретних образів, розвитку фантазії, зорового уявлення, інтуїції.

Естетична культура – це обізнаність у галузі мистецтва, прагнення і здатність реалізувати на практиці свій художньо-естетичний потенціал для одержання власного неповторного результату творчої діяльності, під яким розуміється певний обсяг культурно-історичних і художньо-естетичних знань; уміння та навички художньо-естетичного сприймання, аналізу та інтерпретації творів мистецтва відповідно до авторського задуму, розуміння єдності форми та змісту тощо (І. Ревенко); готовність особистості до художньо-творчої реалізації, самостійного пізнання мистецтва, естетичної оцінки творів мистецтва (Л. Масол) [4].

Естетичне ставлення до дійсності дає змогу майбутньому вчителю оцінювати свою діяльність як творчу, з погляду її результатів у більш широкому соціокультурному контексті, пізнавати насолоду від входження в активно-творче життя суспільства, виступаючи своєрідним орієнтиром світогляду та творчої діяльності. Воно також є одним зі стимулів творчого освоєння дійсності для створення наукової картини світу як відбиття реальної гармонії зв'язків. Естетичне ставлення до навколишнього світу визначає потребу особистості та її здатність захоплюватися як незвичайністю та красою самого предмета, явища, що перетворюється, так і засобами їх зміни, результатами творчості загалом, а також дає змогу особистості одержувати естетичну насолоду від самого трудового процесу, що формує потребу в такій діяльності та постійний інтерес до неї.

Крім формування естетичного ставлення студентів до дійсності й мистецтва, естетична культура паралельно робить внесок і до їх усебічного розвитку. Естетична культура сприяє формуванню моральності людини, розширює її пізнання про світ, суспільство і природу. Різноманітні творчі завдання у процесі навчання студентів у виші сприяють розвитку їхнього мислення та уяви, волі, наполегливості, організованості, дисциплінованості тощо.

Естетичне освоєння дійсності людиною не обмежується однією лише діяльністю в галузі мистецтва: у тій чи іншій формі воно наявне в будь-якій творчій діяльності. Людина є художником не тільки тоді, коли вона безпосередньо виробляє твори мистецтва, присвячує себе поезії, живопису чи музиці. Естетичне початок закладено в самій людській праці, у діяльності людини, що спрямована на перетворення навколишнього життя й самої людини.

Естетичне ставлення людини до дійсності пов'язане з її трудовою діяльністю. Усвідомлення й переживання праці як гри фізичних і духовних сил, як явища піднесеного, прекрасного, облагороджує і становить фундамент естетичного розвитку особистості.

Глибоке переживання естетичного відчуття нерозривно пов'язане зі здатністю естетично мислити, тобто з естетичною оцінкою явищ мистецтва і життя. А. Буров визначає естетичну оцінку, як оцінку, «засновану на певних естетичних принципах, на глибокому розумінні сутності естетичного, яке припускає аналіз, можливість доказу, аргументування» [1, с. 120].

Естетична свідомість у єдності з естетичним почуттям народжує художньо-естетичний смак, людську здатність до оцінювання творів, предметів, явищ, ситуацій дійсності й мистецтва

з позицій художньо-естетичного ідеалу. Художньо-естетичний смак – це тонке і складне вміння побачити, відчутти, зрозуміти справді прекрасне або потворне, трагічне або комічне й правильно оцінити його. На цій основі розвивається здатність до естетичного судження – доказової, аргументованої, обгрунтованої ідейно-емоційної оцінки естетичних явищ суспільного життя, мистецтва, природи. Майбутньому вчителю необхідно володіти умінням красиво писати, виразно й емоційно декламувати вірші й оповідати, мати навички музичного та образотворчого мистецтва.

Підготовка вчителя та його компетентність у різних видах мистецтва не тільки створюють умови для переживання дітьми внутрішніх протиріч між наявним і необхідним рівнем їхнього естетичного розвитку, а й розвивають потребу в залученні до мистецтва.

Естетична культура формується всіма естетично значущими предметами і явищами, зокрема й мистецтвом як її наймогутнішим засобом. Естетична культура, використовуючи для своїх цілей художнє виховання, розвиває людину в основному не для мистецтва, а для його активної естетичної життєдіяльності. І. Бех зазначає, що «крім широкого впливу на загальний психічний розвиток особистості, мистецтво покликане сприяти її художньому розвитку» [1, с. 27]. Поєднання мистецького ставлення до світу, перебіг естетичного сприйняття, самостійна творчість і сприйняття художніх творів та випробування себе в усіх формах сфери мистецтва дає майбутньому фахівцю повну гармонію між складовими елементами будь-якої системи, процесу або явища.

Гармонізація естетичної культури розвиває всі духовні здібності людини, необхідні в різних галузях творчості. Вона тісно пов'язана з моральним вихованням, оскільки краса є своєрідним регулятором людських взаємин. Завдяки красі, людина часто інтуїтивно тягнеться й до добра. Мабуть, у тій мірі, у якій краса збігається з добром, можна говорити про морально-етичні функції гармонізації естетичної культури. З рівнем естетичного розвитку особистості й суспільства, зі здатністю людини реагувати на красу й творити за законами краси закономірно пов'язують прогрес людства в усіх сферах життєдіяльності, самі результативні прояви творчої енергії та ініціативи людей, які наочно демонструють різноманітні досягнення світової культури. Як слушно зауважує П. Лафарг, «і дотепер ми знаходимо неспростовні докази артистичного смаку ремісників у храмах, кафедрах, меблях, пам'ятниках, у виробках із золота, у всіх тих творах, які дивують сучасних художників і

несуть на собі печатку самобутності та оригінальності навіть у найдрібніших деталях».

Висновки. Отже, гармонізація естетичної культури особистості досягається за умов засвоєння майбутніми учителями початкових класів естетичних цінностей як пріоритетних у системі цінностей освіти, виховання та розвитку. Для цього створюється гуманізоване середовище ціннісного самовизначення, усуваються протиріччя між компонентами та функціями процесу, посилюється естетичний зміст цільового компонента, що узгоджується на

основі взаємодоповнення з гуманними та природовідповідними методами, оптимізованими формами та естетичними засобами, що налаштовують процес самовизначення на генералізацію системи цінностей, гармонізацію гуманістичної та естетичної соціоорієнтованої спрямованості майбутніх учителів.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаємо в розробці технологій формування естетичної культури студентів вищих педагогічних університетів – майбутніх учителів початкових класів.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Особистість у просторі духовного розвитку: навч. посібник / І.Д. Бех. – К.: Академвидав, 2012. – 256 с.
2. Буров А.И. Эстетика: Проблемы и споры / Александр Иванович Буров. – М.: Искусство, 1975. – 175 с.
3. Личковах В. Принципи (пост)модерного мистецтва / В. Личковах // Мандрівець. – Тернопіль, 1999. – № 3. – С. 31–33.
4. Масол Л.М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика / Л. М. Масол. – К., 2006. – 431 с.
5. Шевнюк О.Л. Культурологічна освіта майбутнього вчителя: теорія і практика / О.Л. Шевнюк. К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. – 232 с.

Рецензент: Максимов О.С. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Шевченко Юлія Михайлівна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Леніна, 20, м. Мелітополь
Запорізька обл., Україна, 72312

doi:10.7905/нвмдпу.v1i12.949

Надійшла до редакції: 13.10.2014 р.

Прийнята до друку: 02.12.2014 р.

References

1. Bekh, I. D. (2012). *Personality in the space of spiritual development*. Kyiv: Akademyvdav. [in Ukrainian].
2. Burov, A. I. (1975). *Aesthetics: Problems and discussions*. Moscow: Iskusstvo. [in Russian].
3. Lychkovakh, V. (1999). Principles of (post)modern art. *Mandrivets. Educative journal*. Ternopil. Issue 3. 31-33. [in Russian]
4. Masol, L. M. (2006). *Universal artistic education: theory and practice*. Kyiv. [in Ukrainian].
5. Shevniuk, O. L. (2003). *Culturological education of future teacher: theory and practice*. Kyiv: M.P. Dragomanov NPU. [in Ukrainian].